

ЛІТЕРАТУРА

1. Бріцина О. ХХ сторіччя в усній історії українців (нотатки до питання про історизм фольклору). У пошуках власного голосу: усна історія як теорія, метод та джерело. Харків, 2010. С.135–136.
2. Записали М. Качмар та О. Чікало 13.08.2018 в с. Марковичі Горохівського р-ну від Мельник Ганни Савівни 1927 р. н. в с. Марковичі Горохівського району.
3. Записали М. Качмар та О. Чікало 14.08.2018 в с. Ощів Горохівського р-ну Волинської обл. від Гавришук Ганни 1940 р. н. в с. Стрільче Горохівського району.
4. Записали М. Качмар та О. Чікало 14.08.2018 в с. Ощів Горохівського р-ну Волинської обл. від Коса Володимира Костянтиновича 1944 р.н.
5. Записали М. Качмар та О. Чікало 16. 08. 2018 р. в с. Підбереззі Горохівського р-ну Волинської обл. від Коритка Віктора Дмитровича, 1961 р.н., с. Підбереззя Горохівського р-ну Волинської обл
6. Мишанич С. Біля джерел народної прози. Фольклористичні та літературознавчі праці. Донецьк, 2003. Т. 1. С.310.
7. Сільський голова Підбереззя на Горохівщині, громадський діяч. У складні часи відстоював відкриття Української православної церкви Київського патріархату в Підбереззі.

«ВІЙНА І НАРОДНЯ ПОВІСЬ» У ВІЗІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА: «МЕТОДИЧНІ НАСТАНОВИ ДО ЗАПИСУ» ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕКСТІВ

Яремко Лілія Миколаївна,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української фольклористики
імені Філарета Колесси Львівського національного університету
імені Івана Франка*

«Для виявлення своєрідності фольклору важливим є осмислення методики його збору та фіксації в часовій проекції».[7, 57]. Про методологічні проблеми фіксації поетичних і прозових текстів періоду війни маємо дослідження Володимира Гнатюка [2, 68-85]. Питання текстології української усної народної прози є у дослідженні Олександри Бріциної [1, 400]. Проблеми усної історії та усних спогадів знаходять відображення у статтях Людмили Іванникової [3, 58-70], Ірини Коваль-Фучило [4]. Тематика січового стрілецтва в архівах і дослідженнях Володимира Гнатюка та Першої світової війни в

українській фольклорній традиції представлена у статтях Оксани Кузьменко [5, 187-190], [6].

Володимир Гнатюк у статті «Війна і народня поезія», яка була вміщена у Календаріку для українських січових стрільців і жовнірів – українців на 1917 рік порушує проблеми фіксації творів як поетичних, так і прозових, зокрема, текстів про війну. Звісно, автор констатує про ті чинники, які переживає людина у час таких нелегких випробувань. Війна - це руйнівна сила, яка принесла значні потрясіння населенню країни. За спостереженням ученого, мільйони боронять свою незалежність, сотні уже віддали життя у боротьбі проти ворога. Значна кількість бійців залишається не оплаканими ні матерями, ні сестрами, ні дружинами. Багато з них потрапляє у полон. Зруйновані села і містечка. Доволі багато людей змушені були покидати свої домівки у зв'язку з подіями війни та перебувати в еміграції. На думку Володимира Гнатюка, усі ці потрясіння залишають глибокі сліди у людських душах і серцях. «Такі потрясення не можуть не відбитися на народній душі, не полишити на ній глибоких слідів. А що всякі душевні зворушення об'являють ся в словах, а слова виливають ся в поезію, то найяскравішим висловом сих потрясень являється народня поезія, під якою треба розуміти не лише римовані вірші, але й прозові оповідання».[2, 69]. Таким чином, важливими жанрами для фіксації текстів фольклору війни виступають і пісні, і прозові тексти.

На думку Володимира Гнатюка, ще одним проявом потрясіння для народу стала еміграція. Як наслідок - виникають еміграційні пісні. Автору вдалося зафіксувати тексти такої пісенності, яка пройнята мотивами туги за рідною батьківщиною: «еміграційні пісні, що своєю простотою, щирістю, тугою за рідною землею, хапали за серце кожного, хто мав нагоду їх почути».[2, 69]. Отож, пісні ці були пройняті мотивами ностальгії, споминів, таїли у собі міцний емоційний струмінь ліричності.

Володимир Гнатюк метафорично порівнював народну поезію з етапами людського життя: поезія, подібно людині, народжується, розвивається, старіє і помирає. Очевидна річ, що поезію викликають якісь суспільні події. На зміну пісенності з однією суспільною подією приходять пісенність, тематика якої пов'язана з іншим суспільним проявом. Тому, на думку ученого, важливо фіксувати такі твори на папері, бо вони мають здатність затиратися у народній свідомості. Лише незначна кількість текстів може зберігатися у людській пам'яті. Це, на думку ученого, обрядові пісні та ще, можливо, ліричні пісні. «Бувають се обрядові пісні, яких нема чим заступити, або такі, котрі своєю красою, своїм чутем, своєю драматичністю, своєю свіжістю і веселістю вриваються глибоко в пам'ять та не дають себе стерти».[2, 70].

Воєнні пісні учений зараховує до новішого пласту народної пісенності і акцентує на тому, що вони витісняють не лише емігрантські пісні, але й іншу пісенність. Воєнні пісні є дотичними до усього народу, а не якоїсь його частини. Тому учений закликає якнайбільшу частину свідомого населення

фіксувати такі тексти і надсилати їх на адресу Етнографічної Комісії НТШ у Львові. Володимир Гнатюк просить записувати усі нові, воєнні пісні, незалежно від уподобань записувачів. Таким чином, він пропонує фіксувати увесь масив пісенної творчості про війну.

У цій статті Володимир Гнатюк наводить ряд текстів з періоду війни. Він уміщує такі записи від новобранців, вояків, інших респондентів: «Мобілізація», «Виправа на війну гуцула Петра Шекерика», «Ополченці», «Юнацька завзятість», «Похід», «Лист до брата Юри в поле», «Битва на Маківці», «Стрілецька слава», «Туга за миром», «Просьба про мир».

Тематика цих текстів здебільшого пов'язана з відображенням подій війни. У тексті «Мобілізація» ідеться про чоловіка, який прощається зі своєю дружиною і дітьми, бо змушений іти на війну. Жінка голосить за чоловіком, адже не знає, чи він повернеться живим з війни. Натомість чоловік просить про молитву для нього, щоб повернутися живим. Текст «Виправа на війну гуцула Петра Шекерика» пройнятий мотивами прощання матері з сином, сестри з братом, якого випроводжають на війну. Концепт «сльози» є домінантним у творі. Про резерв військових, який скликають лише на час війни та їхнє буденне життя («ландштурм») ідеться у тексті «Ополченці». Бо у їхніх рядах уже багато сліпих, кривих, але вірних військовій присязі. У тексті твору «Юнацька завзятість» усього два рядки: мотив помсти кривдникові-москалеві. Тема тексту «Похід» - зображення походу сотні стрільців. Їх супроводжує бажання помсти ворогові. Окрім того, звучить мотив любові дівчини до січового стрільця. Мотивом суму сповнений текст твору «Лист до брата Юри в поле». Брат сповіщає брата про смерть батька. Туга за братом, який у чужій стороні, переповнює серце героя почуттями жалю. Про хорунжу Олену Степанівну, яка лікує поранених стрільців, іде мова у творі «Битва на Маківці». Українські Січові стрільці відзначились під час бою надзвичайною мужністю і відвагою. Про те, що ніколи не загине стрілецька слава, говориться у тексті твору «Стрілецька слава». Хоча стрілець і загинув у бою, і мати не заплаче над тілом убитого сина, він навіки залишиться героєм у пам'яті поколінь. У творі «Туга за миром» зображено прагнення миру і спокою на рідній землі. Це довгоочікуване бажання пронизує думки героя. Подібна тематика, як і в попередньому творі, зображена у тексті «Просьба про мир». Герой закликає і людей, і дітей, щоб просили у молитвах про мир на землі. Коли закінчиться війна, тоді й звеселиться Галичина.

Як підсумок про військові пісні, Володимир Гнатюк подає цікавий питальник, який став своєрідним путівником при фіксації фольклорних текстів про війну. Важливого значення тут набувають запитання до тих, хто буде фіксувати фольклор війни:

1. Які саме пісні співають вояки?
2. Звідки ці тексти: рукописні чи друковані? Якщо рукописні, то важливо подавати ім'я інформатора, з якої місцевості текст, як він творився?

3. Чи мають поодинокі військові групи свої пісні?

4. Чи співають насмішливі пісні, де одні вояки насміхаються з інших?

5. Чи є у піснях відмінності, зважаючи на етнографічні чи національні чинники?

6. Чи не додають до старих пісень нові додатки або чи не переробляють старі пісні на нові? [2, 79].

Окрім пісень, у час війни виникає багато текстів оповідань, які висвітлюють проблематику війни. Володимир Гнатюк навів приклади прозових текстів: «Сироїди», «Цар Біловус», «Наш цісар і московський цар», «Про генерала Келера» і подав знову свого роду «методичні поради» для фіксації наративів про війну. Значимими тут є запитання:

1. Походження оповідача, його заняття перед війною, погляди на війну.

2. Чи довго був без звісток із дому, чи був у відпустці під час війни, які зміни відбулися, що переживала його родина під час війни?

3. В яких походах брав участь, чи був поранений, хворий, чи був у шпиталі, чи мав відзнаку, чи багато його товаришів загинуло, чи бачив їхню смерть і чи брав участь у похоронах?

4. Чи були якісь потреби у часі походів і боїв?

5. Відносини між вояками один з одним та їхні відносини зі старшиною. [2, 84-85].

Звісно, що ці настанови були і залишаються актуальними у наш час – час нового суспільного виклику: війни росії проти України. Ці методичні настанови Володимира Гнатюка фіксації поезії та наративів про війну можна доповнити новими запитаннями, однак багато чого з цих постулатів є важливими для збирачів фольклору війни, що дає можливість оцінити динаміку змін і трансформацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бріцина О. Ю. Українська усна традиційна проза : питання текстології та виконавства. Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2006. - 400 с.

2. Гнатюк Володимир. Війна і народня поезія. // Календарик для українських січових стрільців і жовнірів – українців на 1917 р. – Відень, 1916. - с.68-85.

3. Іваннікова Л. Фольклоризація усної історії як механізм збереження історичної пам'яті народу. Український фольклор: методологія дослідження, динаміка функціонування: колективна монографія. Київ, 2014.- с. 58-70.

4. Коваль-Фучило І. Історія вивчення усних спогадів: позиція Максима Рильського і сучасні підходи.// Електронний ресурс. Режим доступу: <https://shron1.chtyvo.org.ua/Koval-Fuchylo-Iryna/Istoriia-vyvchennia-usnykh-spohadiv-pozytsiia-Maksyma-Rylsk>

5. Кузьменко О. Стрілецькі пісні в архівах і дослідженнях В. Гнатюка.// Наукові записки. Серія: Літературознавство: До 130-річчя народження В. Гнатюка.- Тернопіль: ТДПУ, 2001.- с.187-190.

6. Кузьменко Оксана. Перша світова війна в українській фольклорній традиції.// Режим доступу: https://uamoderna.com/images/archiv/23-2016/23_Kuzmenko.pdf

7. Слободян Назарій. Зміни у методиці збору фольклорного матеріалу про німців та Німеччину в часовій проекції.// Режим доступу: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/19498/1/Slobodian.pdf>